

“QURDAĞZI DUASI” POEMASINDA HƏSRƏT YANGISI

Şəddat CƏFƏROV,
iqtisadiyyat elmləri üzrə fəlsəfə doktoru,
Azərbaycan və Rusiya Yazıçılar və
Jurnalistlər Birliklərinin üzvü,
Beynəlxalq Yazarlar Birliyinin üzvü

(Əvvəli ötən saylarımızda)

Mən artıq bu barədə demişəm. Milli poeziyanın təmsilçiləri özləri də xalqın azadlığı, millətin Vətən birliyi uğrunda mücahidlərdir. Düşünürəm ki, ədəbiyyatdan az-çox xəbərdar olan hər kəs razılaşar; xalqın ruhunun diri qalmasında, mübarizliyinin təminatında ədəbiyyatın, xüsusilə, poeziyanın rolu əvəzsizdir. Milli hökumət devrildikdən sonra Azərbaycana pənah gətirmiş çoxlu sayda ziyalılar sözləri, yaradıcılıqları ilə mübarizələrini davam etdirməyə başladılar. Söhrab Tahir də məhz həmin dövrdə ədəbiyyata gəldi. O, gənc və çox enerjili bir yazar kimi gücünü göstərməkdə idi.

Balaş Azəroğlu, Mədinə gülgün, Hökumə Bül-luri, Tariyel Ümid, Pənahi Makulu və digərlərinin adları ilə bir sırada digər sənət sahələrinə də nüfuz etmiş azadlıq ideyaları, rejissor və aktyorlar Həsən və Həsər Əbluc qardaşlarının təmsalında daha geniş əhatəni ehtiva edirdi.

Doğrusu, elə buradaca qeyd etmək istərdim ki, indiki gənc yazarlar sırasında azadlıq ideyalarının davam etdirilməsi üçün ədəbi istedadlarından bəhrələnən gənclər də var. Vüsal Nuru, Sayman Aruz və bir çox başqaları...

Maraqlıdır ki, Ə.Xələfli “Qurdağzi duası” poemasında yeri gəldikcə xalqımızın mübariz ruhunun diri qalması naminə yaradıcılıq yolu keçmiş sənətkarların adlarını məmnuniyyətlə çəkir.

Poemada oxuyuruq: Həsən Əbluc, Ənvər Əbluc qardaşları... biri qalıb, Vüsal Nuru, Sayman Aruz... çiçəklərin təri qalıb, Savalanın həsrətində dağı dağlı Diri qalıb; Ellər köçüb, yurdu talan... ocaqların yeri qalıb, Dərd əlindən dağa çıxan Füzulinin yaylağında.

Yüz bəlanın biri səndən ötüşmədi, Söhrab Tahir, Yara-yara həsrətlərin bitişmədi, Söhrab Tahir, Qəzəbimiz bir alova tutuşmadı, Söhrab Tahir; Şıx oğluna gedən namə yetişmədi, Söhrab Tahir, Çaparını oxladılar, qan quruyub buxağında.

Azərbaycan... yol ayrıcı... tarix qurban istəyirdi, Yalanlardan bezmiş dünya təzə sahman istəyirdi, Zaman təzə qılınc üçün çəkiç, zindan istəyirdi; Fələk ilə əlləşməyə qabil meydan istəyirdi, Qurbanının təmənnası - qara ilan çalmağında...

Ə.R.Xələfli “Qurdağzi duası” poemasında düşüncə çevikliyi nümayiş etdirərək bu gündən dünənə ustalıqla körpü sala bilir. Bu gün və dünən arasındakı əlaqəni canlı duyğuları ilə təmin edir. Biz bir neçə sətrin içərisində həm bu günü görürük, həm də dünənin nostalji hisslər qarışıq mənzərəsini gözlərimizin önünə gətiririk. Savalan dağı ilə Dirinin

arasındakı həsrəti müəllif sözü ilə kəsib götürə bilir. Əvəzində Xudafərin körpüsü təmsalında birlik obrazı yaradır.

Qaradağla Qarabağ arasında Araz çayı var, Diri dağı var. Qurbani yurdu olan Diri dağı sanki mifoloji obraz kimi əsər boyu diriliyini qoruyub-saxlayır. Sanki bu duyğulanmalar arasından Füzuli də bizə dönür. Biz onun dərd əlindən çıxdığı yaylağı gözlərimizin önünə gətiririk.

Beləliklə Şah İsmayıl Xətaiyə göndərilən namənin cavabı bu günün intizarı ilə yol gəlməkdədir. Əsər bizə bu yolun hələ bitmədiyini göstərir.

Əlbəttə, müəllif “Azərbaycan” sözünün davamı ilə bir “yol ayrıcı” ifadəsini işlədir. Əlbəttə, bu yol ayrıcı bizə məlumdur. “Gülüstən”, Türkmənçay” müqavilələri gözlərimizin önünə gəlir. Doğrudur, “müqavilə” ifadəsini işlətsək də, bu, əslində, ən qəddar işğal üçün iki tərəfin razılığı gəlməsi idi: Tamahlar da diş qıcaıyır - qızıl balıq tora gəlmir, Fitvalara boyun əyən ağ yerimir, qara gəlmir, Azadlığın ağacı da çiçəkləmir, bara gəlmir; İlan tutan ovsunçunun ovsunu da kara gəlmir, Ha çağırır, ha üfürür, ilan qalıb zolağında.

Haqqa dayaq duran yoxdu, dil verənlər söz döndərüb, Ögey-doğma davası var, görənlər də göz döndərüb, Diləkləri yandırmağa kimlər yenə köz döndərüb; Ruzigarın pəri sınıb, zaman bizdən üz döndərüb, Millət qalıb bu dövrənin tənəsində, dolağında.

Aydın məsələdir, müəllif hərdənbəxt və tale anamlarını diqqətə cəksə də, baş verən hadisələr tarixə hökmranlıq edən qüvvələrin insana, insanlığa ən qəddar münasibətinin təzahürü idi. Şübhəsiz, burada tamahlar əsas rol oynayırdı. Çünki Azərbaycan kimi yağlı bir tikəni heç kim əldən vermək istəmirdi. XIX əsrin əvvəllərində baş verən qəddar parçalanma siyasəti daha sonra haqsızlıqlar və ədalətsizliklərdə davam etdirildi. Azərbaycan sovet rejiminin qəddar münasibətinə tuş gəldi. Bu rejim xalqın yaddaşını yumağa xidmət edirdi. Əlbəttə, mümkün olmadı. M.Biriya kimi görkəmli bir sənətkar sovet rejiminin iç üzünü tez dərk etdi.

Bu millətin taleyində qışa dönmüş yaz yorulur, Ümidlərin səhrasında baxa-baxa göz yorulur, Zənn eləmə, lil qarışan axar sular tez durulur; “Azad olan qardaşına” min bir kələk tor qurulur, Cəhətimiz itib tamam bu şeytanın duzağında.

Təzə külək gəlmir hələ, sis dumanın qovanı yox, Hələ Əhməd Obalının... qadasının sovanı yox, Obasını çovğun vurur, yağış döyür tavani yox; Hələ haqqın, həqiqətin səsi çıxmır, divanı yox, Kor dünyanın meydanında... çovqan topu çomağında.

Burada mənim diqqətimi bir an cəlb etdi. Müəllif S.Tahirin məşhur kitabının adını yada salır: Şairin həmin kitabının adı belə idi: “Azad qardaşım var”. Müəllif həmin addan improvizə edərək sanki bir növ ironiya ilə azad qardaşa necə tor qurulduğunu yada salır. Daha bir diqqəti cəlb edən məqam Əhməd Obalının adının yada salınmasıdır.

Məlumdur ki, məşhur “GÜN.Az.TV” kanalı Əhməd Obalının dəstəyi ilə bu gün də mübarizəsini davam etdirir. Vaxtilə məşhur müğənni Yaqub Zü-rüfçü “Aman ayrılığı”ı ifa edərkən musiqiçisi dayanıb deyirdi: “Quşların da dili var, bəs mənim dilim?..” Beləliklə, biz əsər boyu irəlilədikcə Böyük Azərbaycan sərhədlərini dolaşırıq. Gördüyümüz diqqət çəkən nə varsa, bizi Vətən azadlığına səsləyir.

Müəllif doğru deyir, çox təəssüf ki, İranın etirazçıları səsini qaldırdığı meydanlarda qanlar dizə çıxır. Amma çox təəssüf ki, dünya bu qanlara seyirçi bir nəzərlə baxır. Silahsız, az qala güclərini bir yerə toplaya bilməmək zorunda qalmış, hakimiyyət tərəfindən pərakəndə salınmış qüvvələr açıq-aşkar silahlı təcavüzə məruz qalır. Azadlıqdan, demokratiyadan dəm vuranlar isə sanki bunu görmürlər. Müəllif günümüzdə dönür. 90-cı illərin əvvəllərindəki hadisələri obrazlı şəkildə yada salır və bizim də zülm sarayını necə çətinliklə sökdüyümüzü diqqətə cəkir:

Biz də zülmün sarayını vara-vara yıxıb sökdük, Canımızdan qurban verdik, şəhidliyə saray tikdik, Vətən mülkü abad olsun, azad olsun - qanlar tökdük; Sən gül əkdin, biz gül əkdik, vay dərməyə zəhmət çəkdik, Çiçəkləri solub getdi o tağın da, bu tağın da.

Mahmudəli Çöhrəqanlı vətəninədən daş apardı, Savaş əzmi, döyüş gücü hara getdi, yaş apardı, Şırım açdı dən səpməyə, ötüb keçsən baş apardı; Səpilən dən şumda qaldı, qarğa-quzğun, quş apardı, Cücərtilər boy vermədi, çölü basan alağında.

Təqdim olunan bəndlərdəki misraların tarixi mahiyyətinə az da olsa, diqqət etmək bəs eləyir ki, Azərbaycanın necə çətin bir durumdan keçdiyini təsəvvür edək. Müəllif iki Azərbaycanı müqayisə ilə təsadüfi olaraq diqqətə cəkmir. O göstərmək istəyir ki, bugünkü müstəqil Azərbaycan Respublikası 20 Yanvardan, Qarabağ işğalından, Xocalı faciəsindən, Şuşa süqutundan keçib. Bütün bunlar isə millətin necə böyük savaşlardan keçdiyinin sübutudur. İranın indiki durumunu biz keçdiyimiz yolla müqayisə etsək, bəzi oxşar məqamları da görə bilərik.

Mahmudəli Çöhrəqanlı Cənubi Azərbaycanın azadlıq hərəkatına yön verən görkəmli mübarizlərdəndir. O, çox ağır şərtlər daxilində İrandan birtəhər canını qurtarıb Amerikaya mühacirət etdi. İndi də elə oradan mübarizəsini davam etdirir.

Xələfli haqlı olaraq “Qurdağzi duası”nda onu acılarla, ağrılarla xatırlayır. Onun düşüncələri əslində, millətin ruhunda səpilən azadlıq toxumuna bənzəyir. Çox təəssüf ki, müəllif bu toxumların sanki şumdan qarğa-quzğun tərəfindən daşdığına bənzədir.

Şübhəsiz, cənub mövzusunda danışarkən Xələflinin təkrar-təkrar Şəhriyarı yada salmasını təbii qəbul etməliyik. Şəhriyar xalqın dilini xüsusi bir şirinliklə poeziyaya gətirməklə onun ruhunun ölməzliyini bir daha sübut etdi:

Şəhriyardan bir salama könül açdım dilək-dilək, Xoşgınapdan Təbriz üstə nəfəs gəldi külək-külək, Qaradağın dərdi dinir, durna payı lələk-lələk; Qarabağdan əsən yellər gəlib keçir ürək-ürək, Həsərət, hicran bardaş qurub gözlərimin bulağında.

Dözüm bizi təndir üstə şişə çəkər, büryan edər, Bağrımızda yanan közlər gözüümüzi gıryan edər, O tay, bu tay dilə gəlsə, haqqa üsyan - hər yan edər; Xələflinin söz tufanı ərşə qalxar, tüğyan edər, Söhrab Tahir, yağılardan donar onun sazağında.

Ə.R.Xələflinin “Qurdağzi duası” poemasında Şəhriyardan gələn yolun aydınlığı xüsusilə diqqəti cəlb edir. Xələfli üçün Şəhriyar, Təbriz, Xoşgınap, Bəhçətabad, Heydərbaba, Savalan dağları... bir-birindən ayrılmayan obrazlardır. Bura biz, əlbəttə, şəxs adlarını - Bulud Qaraçorlu Səhəndi, Əbülfəz Hüseyninin... başqalarının da adlarını əlavə edə bilərik. Zənnimcə, göstərdiyimiz adların özü də Şəhriyarın düşüncə mənzərəsini göstərmək üçün kifayət edir. Üstəlik, Xələflinin də mövzuya yanaşma tərzinə aydınlıq gətirir. Xələflinin sözünün gücü tarixi obrazlara söykənişindədir:

Ey ustadım, zənn eləmə dumanlara bürünürsən, Gələcəyi aydın olan gümanlara bürünürsən, Ulu Türkcə boyun əyən zamanlara bürünürsən; Qəm eləmə, Söhrab Tahir, hardan baxsan görünürsən Əbədiyyət heykəlisən Azərbaycan torpağında.

Ey ustadım, min il keçə, yaddan çıxmaz sənənin adın, Sən əbədi söz məşəli işıq alar doğman, yadın, Əlirzanın varlığında sədalanar hər fəryadın; O yolları keçən bilər, necə odlar ayaqladın, Hilalın da bədirləndi Azərbaycan bayrağında.

Müəllif əsərinin birinci hissəsini iki bənddə “Ey ustadım” müraciəti ilə düşüncələrinə yekun vuran güclü poetik ovqatla başa vurur. O, ustadının - Söhrab Tahirin zaman baxısından bizdən uzaqlaşan məzmun və mahiyyət baxısından bizdən öndə olan obrazını Ulu Türkcə boyun əyəcək zamanlara bürünəcəyi ilə diqqətə cəkir.

“Ulu Türk” ifadəsi əsər boyu tez-tez xatırlanır. Zənnimcə Xələflinin poetik bir vüsətlə tərənnüm etdiyi mübarizə meydanında elə onun əsas istinadı Ulu Türkdür. O, S.Tahirin adını azadlıq obrazına çevirir və onu hər yerdən görünə bilən əbədiyyət heykəli adlandırır. Nəhayət, o, xüsusi bir inamla Azərbaycan bayrağında bədirlənmiş hilalı sanki poetik andı ilə öpür. Əsərin birinci hissəsinin son sətirləri gələcəyə nikbin baxışın xoş müjdəsi kimi yadda qalır.

I hissənin sonu